Սերգեյ Դովլաթով

Արգելոց

2

Միխալ Իվանիչի տունը սարսափելի տպավորություն թողեց: Ծռված ալեհավաքը սեւին էր տալիս ամպերի ֆոնին: Տանիքը տեղ-տեղ նստել էր՝ մերկացնելով անհավասար, մգացած հեծանները: Պատերն անփութորեն պատված էին նրբատախտակով: Ճաքած ապակիներ՝ վրան թերթի թուղթ սոսնձած: Անհարմար ճեղքերից դուրս էր ցցվել կեղտոտ խծուծը:

Տանտիրոջ սենյակում թթված ուտելիքի հոտ էր կանգնած: Սեղանի գլխին Մաոյի գունավոր նկարն էր՝ «Օգոնյոկից»: Կողքին լայնաշուրթ ժպտում էր Գագարինը: Փշրված էմալի սեւ շրջանակներով զարդարված լվացարանում մակարոններ էին լողում: Ժամացույցը լուռ էր: Ծանրոցին փոխարինող արդուկը հասել էր հատակին:

Երկու հերալդիկ կատու՝ ածխասեւ ու ճերմակավարդագույն, ափսեները շրջանցելով, հեզանազ ճեմում էին սեղանին: Տանտերը շպրտեց ձեռքի տակ ընկած վալենկան: Զնգացին ամաներենի բեկորները: Կատուները խելագար ծղրտոցով թռան մութ անկյունը:

Հարեւան սենյակն ավելի այլանդակ էր: Առաստաղը կենտրոնում սպառնալից կախվել էր: Երկու մետաղյա մահճակալների վրա լաթեր ու գարշահոտ ոչխարենի էր թափած: Ամենուր ճերմակին էին տալիս քնթուկներն ու ձվի կճեպի փշուրները:

Անկեղծ ասած, փոքր-ինչ շփոթվել էի: Երեւի պիտի ազնվորեն ասես . «Իմ սրտով չի…»: Բայց, ամենայն հավանականությամբ, ես համենայնդեպս ինտելիգետն եմ: Եվ ինչ-որ քնարական բան արտաբերեցի .

Պատուհանները հարա՞վ են նայում:

Ամենա, ամենահարավ, վրա բերեց Տոլիկը: Պատուհանից այն կողմ կիսաքանդ բաղնիքն էր:

Գլխավորը, ասացի, որ մուտքն առանձին է:

Առանձին է, համաձայնեց Միխալ Իվանիչը, բայց մխած է:

Հա՛, ասում եմ, ափսոս:

Այն մոմե՛նտ, ասաց տանտերը, թափ առավ ու քացով տեղահան արեց դուռը:

Ինչքա՞ն եմ վճարելու:

Հե՛չ:

Ո՞նց թե, հարցնում եմ:

Հենց տենց: Վեց շիշ թույն ես բերում, տեղը քոնն է:

Իսկ եթե ավելի կոնկրե՞տ: Ասենք, քսան ռուբլին հարմա՞ր է:

Տանտերը մտքի մեջ ընկավ:

Էդ ինչքա՞ն կանի:

Ասում եմ՝ քսան ռուբլի:

Որ շշով հաշվենք: Հատը՝ մեկ ու չորս:

Տասնինը շիշ «Վարդագույն թունդ»: Մի հատ «Քելոմոր»: Էրկու լուցկի, զեկուցեց Տոլիկը:

Էրկու ռուբլի էլ ճամփի փող…

Ես հանեցի փողը:

Արտաքնոցը տեսնել կուզե՞ք:

Չետո, ասում եմ: Ուրեմն պայմանավորվեցի՞նք: Որտե՞ղ եք պահում բանալին:

Բանալի չկա, ասաց Միխալ Իվանիչը, կորել է: Բա ո՞ւր ես գնում, թոնենք-բերենք:

Տուրբազայում գործ ունեմ: Թողենք հետո…

Ոնց կասես: Տուրբազա իրիկունը կգամ: Լիզկայի քամակը թակեմ:

Ո՞վ է էդ Լիզկան:

Կնիկս: Ոնց որ ասած՝ կինս: Տուրբազայում քույր-տնտեսուհի է: Բաժան ենք:

Էլ ինչի՞ եք ծեծում:

Ո՞ւմ… Դրան կախելն էլ քիչ է, բայց չեմ ուզում գլուխ դնեմ: Չրացանս էին ուզում առնեին, իբր ասել եմ՝ սպանելու եմ… Մտածեցի՝ հրացանի հաշվով ես…

Դրան կրակելն ափսոս է, միջամտեց Տոլիկը:

Էլ մի ասա, համաձայնեց Միխալ Իվանիչը, օրը գա՝ էս ձեռքերով կխեղդեմ… Ձմեռը հանդիպեցինք, դեսից դենից, լավով… Գոռում է. «Վա՛յ, Մի՛շենկա, էլ չեմ անի, վա՛յ, թող…»: Մայոր Զաֆարովը կանչեց, թե.

«Ազգանո՞ւնդ»:

Ես իրան.

«Ձիու թրիք…»:

Յատուկ Ոճեմ

Տասնհինգ օր տվին: Ոչ ծխելիք, ոչ բան… Բայց հեչ վեջս չէր… Նստելն աշխատել չի… Լիզկան դատախազին գրել էր՝ նստացրեք, թե չէ կսպանի… Ինչի՞ պիտի սպանեմ…

Ղալմաղալից գլուխ չես թափի, համաձայնեց Տոլիկը: Ու ավելացրեց .

Լա՛վ, գնանք: Թե չէ խանութը կփակեն…

Ընկերներն ուղղվեցին դեպի միկրոշրջան . կենսախինդ, վանող ու մարտական, ինչպես մոլախոտը…

Իսկ ես մինչեւ փակվելը նստեցի գրադարանում:

Էքսկուրսիային պատրաստվելուն գնաց երեք օր: Գալինան ինձ ներկայացրեց երկու, իր կարծիքով՝ լավագույն զբոսավարներին: Նրանց լսելով ու ինչ-որ բաներ գրառելով՝ շրջեցի արգելոցում:

Արգելոցը բաղկացած էր երեք հուշավայրից: Պուշկինների տունն ու կալվածքը Միխայլովսկոյեում: Տրիգորսկոյեն, որտեղ ապրել են պոետի ընկերները, եւ ինքը լինում էր համարյա ամեն օր: Եվ, վերջապես, վանքը՝ Պուշկին-Հաննիբալների ընտանեկան դամբարանով:

Էքսկուրսիան Միխայլովսկոյեում բաղկացած էր մի քանի բաժնից: Կալվածքի պատմությունը: Բանաստեղծի երկրորդ աքսորը: Արինա Ռոդիոնովնան: Պուշկինների ընտանիքը: Ընկերների այցելությունն աքսորյալ պոետին: Դեկտեմբերյան խռովությունը: Եվ աշխատասենյակը՝ Պուշկինի ստեղծագործության համառոտ տեսությամբ:

Փնտրեցի-գտա թանգարանի պահապանին ու ներկայացա: Վիկտորիա Ալբերտովնան կլիներ քառասուն տարեկան: Բոլորածալերով երկար կիսաշրջազգեստ, խունացած խոպոպներ, թիկնոց, հովանոց՝ Բենուայի հավակնոտ նկար: Մեռնող գավառական ազնվականության այս ոճը ակնհայտ ու միտումնավոր արմատավորվում էր այստեղ: Տեղիս գիտաշխատողներից յուրաքանչյուրի մեջ արտահայտվում էր նրա որեւէ բնութագրական գիծը: Մեկը կրծքին էր քաշում ֆանտաստիկ չափերի գնչուական շալը: Մյուսի մեջքին

նրբագեղ ծղոտե լայնեզր գլխարկն էր օրորվում: Երրորդին բաժին էր ընկել անհեթեթ փետուրե հովհարը:

Վիկտորիա Ալբերտովնան թերահավատ ժպտալով զրուցում էր ինձ հետ: Դրան արդեն սկսել էի վարժվել: Պուշկինի պաշտամունքի բոլոր սպասավորները զարմանալիորեն խանդոտ էին: Պուշկինը նրանց կոլեկտիվ սեփականությունն էր, նրանց պաշտելի սիրեցյալը, սիրասուն զավակը: Ցանկացած ոտնձգություն այդ անձնական սրբության դեմ՝ զայրացնում էր: Շտապում էին համոզվել, որ անգրագետ եմ, ցինիկ ու շահամոլ:

Ինչի՞ համար եք եկել, հարցրեց պահապանուհին:

Փող աշխատելու, ասում եմ:

Վիկտորիա Ալբերտովնան քիչ մնաց ուշաթափվեր:

Ներեցեք, կատակ արեցի:

Կատակներն այստեղ միանգամայն անտեղի են:

Համաձայն եմ: Կարելի՞ է մի հարց: Թանգարանի ո՞ր ցուցանմուշներն են իսկական:

Մի՞թե դա կարեւոր է:

Կարծում եմ՝ այո: Չէ՞ որ թանգարանը թատրոն չէ:

Այստեղ ամեն ինչ իսկական է: Գետը, բլուրները, ծառերը Պուշկինի հասակակիցն են: Նրա զրուցակիցն ու բարեկամը: Այս վայրերի ամբողջ ապշեցուցիչ բնությունը…

Խոսքը թանգարանի ցուցանմուշների մասին է, ընդհատեցի ես, դրանց մեծ մասի վերաբերյալ ուղեցույցում խուսափողական բացատրություններ են տրվում:

«Կալվածքի տարածքում հայտնաբերված սպասք…»

Յատուկ Պոէմ

Ձեզ կոնկրետ ի՞նչն է հետաքրքրում: Ի՞նչ կցանկանայքի տեսնել:

Ասենք, անձնական իրերը… Եթե այդպիսիք կան…

Ո՞ւմ եք հասցեագրում ձեր դժգոհությունը:

Ախր ի՛նչ դժգոհություն: Առավել եւս՝ ձեզնից: Ընդամենը հարցրի…

Պուշկինի անձնական իրե՞րը… Թանգարանը ստեղծվել է նրա զոհվելուց տասնյակ տարիներ անց…

Ըհը, ասում եմ, միշտ այդպես է: Նախ կկործանեն մարդուն, հետո կսկսեն փնտրել անձնական իրերը: Էդպես արին Դոստոեւսկուն, Եսենինին… Էդպես կլինի Պաստեռնակի դեպքում: Ուշքի կգան՝ կսկսեն Սոլժենիցինի անձնական իրերը փնտրել…

Բայց մենք վերստեղծում ենք միջավայրը, մթնոլորտը, ասաց պահապանուհին:

Պարզ է: Գրապահարանն իսկակա՞ն է:

Համենայնդեպս՝ այդ դարաշրջանի:

Իսկ Բայրոնի դիմանկա՞րը:

Իսկական է, ուրախացավ Վիկտորիա Ալբերտովնան, Վուլֆն է նվիրել… Վրան մակագրություն կա… Բայց ի՛նչ չմահավանն եք: Անձնական իրե՛ր, անձնական իրե՛ր… Իսկ իմ կարծիքով՝ դա հիվանդագին հետաքրքրասիրություն է…

Ինձ օտար բնակարանում բռնված կողոպտիչ էի զգում:

Բայց առանց դրա, ասում եմ, ի՞նչ թանգարան: Առանց հիվանդագին հետաքրքրասիրության: Առողջ հետաքրքասիրություն միայն ապուխտի հանդեպ է լինում…

Ձեզ քիչ է բնությո՞ւնը: Քիչ է, որ նա շրջել է այս լանջերո՞վ: Լողացել այս գետո՞ւմ: Հիացել այս հմայիչ համայնապատկերո՞վ…

Ախր, մտածում եմ, ի՞նչ եմ կպել սրանից:

Հասկանալի է, ասում եմ, շնորհակալություն, Վի՛կա:

Հանկարծ նա կռացավ: Ինչ-որ բույս պոկեց: Ցավոտ խփեց դեմքիս: Կարճ, նյարդային ծիծաղեց ու հեռացավ՝ բարձրացնելով բոլորածալերով մաքսի-փեշը:

Ես միացա Տրիգորսկոյե գնացող խմբին:

Կալվածքի պահակները՝ ամուսնական զույգ, անսպասելիորեն դուր եկան ինձ: Ամուսնացած լինելով՝ իրենց կարող էին այնպիսի շռայլություն թույլ տալ, ինչպիսին բարեհոգությունն էր: Պոլինա Ֆյոդորովնան իշխանատենչ, եռանդուն եւ փոքր-ինչ ինքնավստահ էր թվում: Կոլյան մոլորված դանդալոշի տպավորություն էր թողնում ու երկրորդ պլանում էր:

Տրիգորսկոյեն ճամփից դուրս էր: Ղեկավարությունը հազվադեպ էր լինում այնտեղ: Ցուցադրանքը տրամաբանորեն ու գեղեցիկ էր կառուցված: Պատանի Պուշկինը, համակրելի սիրահարված օրիորդներ, ամառային նրբագեղ սիրախաղի մթնոլորտ…

Ես շրջանցեցի այգին: Իջա գետափ: Գետի մեջ կանաչին էին տալիս շրջված ծառերը: Թեթեւ ամպեր էին լողում:

Ուզում էի ջուրը մտնել, բայց այդ պահին մոտեցավ ավտոբուսը:

Մեկնեցի Ավյատոգորսկի վանք: Դարպասի մոտ ծեր կանայք ծաղիկ էին ծախում: Մի քանի կակաչ առա ու բարձրացա դեպի շիրիմը: Տուրիստները լուսանկարվում էին շրջափակի մոտ: Նրանց ժպտուն դեմքերն ինձ զզվելի թվացին: Հարեւանությամբ երկու անհաջողակներ էին տեղավորվել՝ նկարակալներով:

Դրեցի ծաղիկներն ու հեռացա: Պետք էր նայել Ուսպենսկի տաճարի ցուցադրությունը: Սառը քարե խորշերն արձագանքում էին: Կամարների տակ նիրհել էին աղավնիները: Տաճարն իրական էր, գետնանիստ ու նրբագեղ: Կենտրոնական սրահի անկյունում աղոտ պսպղում էր ջարդված զանգը:

Տուրիստներից մեկը բանալին զնգացնում էր կողին…

Հարավային կցաշենքում տեսա Բրունիի նշանավոր նկարը: Այնտեղ ճերմակին էր տալիս մահադիմակը: Երկու հսկա կտավներ վերարտադրում էին գաղտնի փոխադրումն ու թաղումը: Ալեքսանդր Տուրգենեւը կնոջ նման էր…

Տուրիստների խումբը մոտեցավ: Ես գնացի դեպի ելքը: Հետեւիցս լսվեց .

Մշակույթի պատմությունը ողբերգականությամբ համարժեք այլ իրադարձություն չգիտի… Ինքնակալությունը բարձրատոհմիկ չարագործի ձեռքով…

Եվ այսպես, տեղավորվեցի Միխալ Իվանիչի մոտ: Խմում էր անընդմեջ: Ապուշության, կաթվածի, զառանցանքի աստիճան: Ընդ որում, զառանցանքը բացառապես հայհոյանք էր: Իսկ հայհոյում էր նույն հուզումով, որով տարեց ինտելիգենտները երգում են կիսաձայն: Այսինքն՝ ինքն իր համար առանց գովեստի կամ բողոքի ակնկալության:

Սթափ վիճակում երկու անգամ տեսա: Այդ տարիմաստ օրերին Միխալ Իվանիչը միաժամանակ միացնում էր հեռուստացույցն ու ռադիոն: Հագնված պառկում էր, հանում «Հեքիաթ» տորթի տուփն ու սկսում կարդալ բացիկները, որ ստացել էր ողջ կյանքի ընթացքում: Կարդում ու մեկնաբանում էր .

« Բարեւ, քավո՛ր հայրիկ… Բա՛րեւ, բա՛րեւ, ոչխարի ծնունդ… Հաջողություններ եմ մաղթում աշխատանքում… Հաջողություն է մաղթում, քու ծնողը… Մնամ հավերժ՝ քո Ռադիկ… Հավերժ քո՛ր, հավերժ քո՛ր… Թե դու իմ ինչ տանձին ես…»:

Գյուղում Միխալ Իվանիչին չէին սիրում, նախանձում էին: Իբր, ես է՛լ կխմեի: Ախ, ո՛նց կխմեի, բարի՛ մարդիկ: Ո՛նց կխմեի, հերն էլ անիծած… Բայց տնտեսությո՛ւնը… Իսկ իրա վեջը չի… Միխալ Իվանիչը տնտեսություն չուներ: Երկու նիհար շուն, որ երբեմն օրերով անհետանում էին: Վտիտ խնձորենին ու մի մարգ կանաչ սոխ…

Մի անձրեւոտ երեկո խոսքի բռնվեցինք .

Մի՛շա, կնոջդ սիրո՞ւմ էիր:

Յատուկ Պոէմ

Ո՞ւմ: Կնո՞ջս: Կնկա՞ս, այսինքն: Լիզկայի՞ն, ուրեմն, իրար անցավ Միխալ Իվանիչը:

Լիզային: Ելիզավետա Պրոխորովնային:

Սի՞րելս որն է: Էն բանից արիր ու պրծավ-գնաց…

Բա ի՞նչն էր գրավում:

Միխալ Իվանիչը երկար մտքի մեջ ընկավ:

Հանգիստ էր քնում, ասաց նա, սուսուփուս, ճիճվի նման…

Կաթը հարեւան տնից՝ Նիկիտիններից էի առնում: Սրանք հիմնավոր էին ապրում: Հեռուստացույց, Կրամսկոյի «Անծանոթուհին»… Առավոտվա հինգից տանտերն իր բանին էր: Չափարն էր կարկատում, բանջարանոցը փորփրում: Մի անգամ նայեմ՝ հորթը ոտերից կախ տվել՝ մաշկում է: Իսկ դանակը՝ ճեփ-ճերմակ ու արյունոտ…

Միխալ Իվանիչը Նիկիտիններին արհամարհում էր: Նրանք էլ՝ իրեն, բնականաբար:

Էլի խմում է՞, հավի կերը տաշտակի մեջ շաղախելով՝ հետաքրքրվեց Նադեժդա Ֆյոդորովնան:

Բազայում հանդիպեցի, մեծ ռանդան բանեցնելով՝ ասաց Նիկիտինը, առավոտից իրան տեսել էր…

Չէի ուզում ձայնակցել:

Բայց հո՛ բարի է:

Բարի՛ է, համաձայնեց Նիկիտինը, քիչ էր մնացել կնկան մորթի: Շորշիրթը լրիվ կրակ տվեց: Երեխեքը ձմեռով բոբիկ են վազվզում… Իսկ էնպես՝ բարի է…

Միշտ խելառ է, հասկանում եմ, բայց՝ բարի ու ներքուստ բարեկիրթ…

Իսկապես, Միխալ Իվանիչի մեջ ինչ-որ ազնվական բան կար: Դատարկ շշերը չէր հանձնում, դեն էր գցում:

Ամաչում եմ, ասում էր, հո ուզվոր չե՞նք…

Մի անգամ արթնացավ ու շա՛տ վատ էր: Բողոքեց .

Ներսս ո՛նց է քրքրվում…

Մի ռուբլի տվեցի: Կեսօրին հարցնում եմ .

Չը՞, թեթեւացա՞ր:

Ո՞վ:

Խումհարաթող եղա՞ր:

Բա՛: Ոնց որ թավային թքես, էն ի՛նչ թշշոց էր…

Երեկոյան նորից վատացավ:

Նիկիտինի մոտ գնամ: Կարող է փող տա կամ մի բաժակ…

Դուրս եկա սանդղաուտ: Լսում եմ .

Չարեւա՛ն, խոլե՛ր, մի հինգնոց տու:

Աստվածածնի տոնից պարտք ես:

Կտամ:

Կտաս՝ էն ժամանակ կխոսանք:

Ավանսից կտամ:

Ի՞նչ ավանս: Քեզ վաղուց են դուրս արել, հոդվածով…

Ա՛… Դրանց… ծնունդը… Տուր, էլի՛, հինգնոցը: Սկզբունքով տու, դրա մերը… Ցույց տու մեր սովետական բնութքը:

Արաղի ես տալու, չէ՞:

Ո՞ւմ: Չէ՛, գործ կա…

Ախր ի՞նչ գործ պիտի ունենաս, ա՛յ ձրիակեր:

Միխալ Իվանիչի համար դժվար է սուտ ասելը, թուլացել է:

Ուզում եմ խմեմ:

Չեմ տա: Կուզես նեղացի, կուզես՝ չէ, չեմ տա:

Ախր ավանսին կբերեմ:

Չեմ տա:

Ու խոսակցությունը փակելու համար Նիկիտինը կապույտ փոստարկղով ծանր դուռը չխկացնելով՝ տուն է մտնում:

Դու հլա սպասի, հարեւա՛ն, բորբոքվում է Միխալ Իվանիչը, սպասի՛… Կտեսնե՛ս… Էն էլ ո՛նց կտեսնես… Կհիշես էս զրույցը…

Ի պատասխան՝ ոչ մի ձայն: Հավերն են շրջում: Սոխի ոսկեգույն կապուկները՝ շեմագլխին…

Սեւ եմ բերելու գլխներին… Կտեսնե՛ք…

Շառագունած, գզգզված՝ Միխալ Իվանիչը շարունակում է գոռալ .

Մոռացա՞ր: Սողո՛ւն, լրիվ մոռացա՞ր: Մաքում մոռացա՞ր…

Ի՞նչն եմ մոռացել, դուրս է նայում Նիկիտինը:

Մոռացել ես՝ կհիշացնեն՛ք:

Ի՞նչն եմ մոռացել, ասա՛:

Ամեն ինչ կհիշացնենք: Տասնյոթ թիվը կհիշացնենք: Մենք քեզ… Մենք քեզ, ա՛յ խոլեր, կուլակաթափ կանենք: Բոլոր պարտիականներին կուլակաթափ կանենք: Չեկա կուղարկենք դրա պես… Բատկա Մախնոյի նման… Քեզ էնտեղ մի շնչում……

Ու, փոքր ինչ դադար տալով .

Հարեւա՛ն, փրկի՛, մի հինգնոց տու… Լա՛վ, իրեքնոց… Աստծու սիրուն… Քոսո՛տ շուն…

Վերջապես համարձակվեցի գործի անցնել: Ինձ բաժին ընկած խումբը Մերձբալթիկայից էր: Ջուսպ, կարգապահ մարդիկ էին: Լսածով բավարարվում՝ հարցեր չէին տալիս: Ջանում էի կարճ խոսել ու վստահ չէի, որ հասկանում են:

Ավելի ուշ ինձ մանրամասն հրահանգավորեցին: Ռիգայի գբոսաշրջիկներն ամենից բարեկիրթն են: Ինչ էլ ասես, գլխով են անում ու ժպտում: Եթե հարց էլ տալիս են, ինչպես ասում են՝ տնտեսության վերաբերյալ: Քանի՞ ճորտ է ունեցել Պուշկինը: Ի՞նչ եկամուտ էր բերում Միխայլովսկոյեն: Տերունական կալվածքի նորոգումն ի՞նչ արժեցավ:

Կովկասցիներն իրենց ուրիշ կերպ էին պահում: Ընդհանրապես չեն լսում: Ջրուցում ու ծիծաղում են: Տրիգորսկոյեի ճանապարհին զմայլված նայում են ոչխարներին: Հանձին նրանց ակնհայտորեն հավանական խորոված տեսնելով: Եթե հարց են տալիս՝ միանգամայն անսպասելի: Օրինակ .

«Ինչի՞ համար են մենամարտել Պուշկինն ու Լերմոնտովը»:

Ինչ վերաբերում է հայրենակիցներին՝ նրանց պետք է դասակարգել: Աշխատավորներին շարադրել հակիրճ ու պարզորոշ: Ծառայողների հանդեպ ավելի ուշադիր լինել: Նրանց մեջ բազմագիտակներ են պատահում: Պիկուլ, Ռոժդեստվենսկի, Մեյլախ կարդացած: Նովիկովից արտառոց տեղեկություններ քաղած…

Կրթվածներն ավելի քմահաճ ու դավադիր են:

Տուրիստական ճանապարհորդության պատրաստվելով՝ սրանք սերտում են ձեռնարկները: Որեւէ երրորդական փաստ խոր տպավորվում է հոգու մեջ: Հեռավոր ազգականության դրվագ: Տարօրինակ արարք, արտահայտություն, դեպք… Աննշան մեջբերում… Եվ այսպես շարունակ:

Աշխատանքիս երրորդ օրը մի ակնոցավոր կին հարցրեց .

Ե՞րբ է ծնվել Բենկենդորֆը:

Յոթանասուն թվին, պատասխանեցի ես:

Իմ շրջասության մեջ անվստահություն էր հնչում:

Իսկ ավելի ստո՞յգ, հարցրեց կինը:

Ցավոք, ասում եմ, մոռացել եմ…

Մտածում եմ՝ ինչո՞ւ եմ ստում: Ազնվորեն ասես՝ «Սատանան գիտի»… Ի՛նչ մի երջանկություն է Բենկենդորֆի լույս աշխարհ գալը:

Ալեքսանդր Քրիստաֆորովիչ Բենկենդորֆը, հանդիմանանքով արտաբերեց տիկինը, ծնվել է հազար յոթ հարյուր ութսունչորս թվականին: Ընդ որում՝ հունիսին…

Ես գլխով արեցի՝ հասկանալ տալով, որ արժեքավոր եմ համարում տեղեկությունը:

Այդ պահին նա չէր դադարում հեգնոտ ժպտալ: Ասես Բենկենդորֆի հանդեպ իմ անտարբերությունը վկայում էր կատարյալ հոգեւոր սնանկության մասին…

Եվ այդպես, անցա աշխատանքի: Մեթոդիստները սովորաբար առաջին էքսկուրսիան չեն լսում: Վարժվելու, վստահություն զգալու հնարավորություն են տալիս: Հենց դա էլ ինձ փրկեց: Իսկ պատահեց ահա թե ինչ:

Ես բարեհաջող անցա նախասենյակը: Ներկայացրի հողաչափ Իվանովի նկարը: Պատմեցի առաջին աքսորի մասին: Հետո՝ երկրորդ: Անցնում եմ Արինա Ռոդիոնովնայի սենյակը… «Միակ հարազատ մարդը ճորտ դայակն էր…»: Ամեն ինչ՝ ինչպես հարկն է… «Միաժամանակ ներող ու փնթփնթան, պարզամտորեն աստվածավախ եւ չափազանց գործնական»: Սերյակովի հեղինակած հարթաքանդակը… «Ազատման թուղթ էին տալիս, հրաժարվեց…»: Եվ վերջապես .

Պոետը բանաստեղծություններում շարունակ դիմում էր դայակին: Բոլորին են հայտնի, օրինակ, այս սրտառուչ տողերը…

Դեռ ապրո՞ւմ ես դու, մա՛յր իմ սիրելի,
Ես էլ եմ ապրում, ողջո՛ւյն քեզ, ողջո՛ւյն,
Հյուղակիդ վրա թող հոսի էլի…

Քարացա: Հիմա մեկնումեկը կգոռա .

«Անգրագե՛տ ապուշ: Ախր էդ Եսենինն է, «Նամակ մորը…»:

Ես շարունակում էի արտասանել՝ տենդագին մտածելով, թե ինչ անեմ .

«Այո՛, ընկերնե՛ր, միանգամայն իրավացի եք: Իհարկե Եսենինն է: Իսկապես «Նամակ մորը» բանաստեղծությունը: Բայց նկատեք, թե Պուշկինի հնչերանգը որքան հարազատ է Սերգեյ Եսենինի քնարերգությանը: Եսենինի պոետիկայում ինչ ներդաշնակ է առարկայանում…»: Եվ այսպես շարունակ:

Շարունակում էի արտասանել: Վերջին մոտիկ սպառնալից շողում էր ֆիննական դանակը… «Տրա-տա-տամ մեկը ծխոտ պանդոկում, տրա-տա-տամ սիրտն իմ ֆիննական դանակ…»: Այդ ահեղ շողշողացով շեղբից մի սանտիմետրի վրա ինձ հաջողվեց արգելակել: Վրա հասած լռության մեջ սպասում էի փոթորկի: Բոլորը լուռ էին: Հուզախռով ու խստադեմ: Միայն մի տարեց զբոսաշրջիկ բազմանշանակ ասաց .

Հա՛, ի՛նչ մարդիկ կային…

Հաջորդ դահլիճում «Մնեմոզինան» վերագրեցի Դելվիգին: Հետո Սերգեյ Լվովիչին Սերգեյլ Ալեքսանդրովիչ ասացի: (Հավանաբար Եսենինը տեւական ժամանակով էր զավթել ենթագիտակցությունս»: Բայց դրանք դատարկ բաներ էին: Չեմ խոսում արդեն երեք կասկածելի գրականագիտական ենթադրությունների մասին:

Տրիգորսկոյեում ու վանքում էքսկուրսիան բարեհաջող անցավ: Պետք էր տրամաբանական դարձնել դահլիճից դահլիճ անցումները, այսպես ասած՝ հանգույցներ գտնել: Մի դեպքում դա ինձ երկար ժամանակ չէր հաջողվում: Ջիգիի սենյակի ու հյուրասենյակի արանքում: Վերջապես հորինեցի այդ չարաբաստիկ հանգույցը: Ու հետագայում անփոփոխ օգտագործում էի .

«Բարեկամնե՛րս, տեսնում եմ, որ այստեղ նեղվածք է: Անցնենք հաջորդ սրահը…»:

Ջուգահեռ՝ մյուս էքսկուրսիաներն էի լսում: Ամեն մեկի մեջ ինձ հետաքրքիր որեւէ բան կար: Մտերմացա լենինգրադցի զբոսավարների հետ: Արդեն մի քանի տարի ամռանը արգելոց էին գալիս:

Նրանցից մեկը Վոլոդյա Միտրոֆանովն էր: Հենց նա էլ ինձ համոզել էր: Ու եկել էր իմ հետեւից: Կուզեի ավելի մանրամասն պատմել այդ մարդու մասին:

Դպրոցական տարիներին Միտրոֆանովը աչքի էր ընկել այսպես կոչված «հայելային հիշողությամբ»: Հեշտությամբ անգիր էր անում դասագրքերի ամբողջական գլուխները: Նրան հրաշամանուկ էին համարում: Ավելին, Աստված Միտրոֆանովին օժտել էր գիտելիքների անհագ ծարավով: Նրա մեջ զուգորդվում էին անսահման հետաքրքրասիրությունն ու բացառիկ հիշողությունը: Նրան փայլուն գիտական առաջընթաց էր սպասում:

Միտրոֆանովին հետաքրքրում էր ամեն ինչ՝ կենսաբանությունը, աշխարհագրությունը, դաշտի տեսությունը, որովայնախոսությունը, ֆիլատելիան, սուպրեմատիզմը, վարժեցման հիմունքները… Օրը երեք լուրջ գիրք էր կարդում… Շոնդալից ավարտեց դպրոցը, հեշտուհանգիստ ընդունվեց բանասիրական:

Համալսարանական պրոֆեսորները մտահոգված էին: Միտրոֆանովը գիտեր բացարձակապես ամեն ինչ ու նոր գիտելիքներ էր պահանջում: Խոշոր գիտնականներն օրեր շարունակ նստում էին գրադարաններում՝ Միտրոֆանովի համար մշակելով մոռացված տեսություններն ու գիտության բաժինները: Ջուգահեռ Միտրոֆանովը դասախոսություններ էր լսում իրավաբանական, կենսաբանական ու քիմիայի ֆակուլտետներում:

Յուրահատուկ հիշողությունն ու գիտելիքների անհագ ծարավը, զուգորդվելով, հրաշքներ էին գործում: Բայց այստեղ ի հայտ եկավ մի ապշեցուցիչ հանգամանք: Միտրոֆանովի էությունը հենց այդ հատկություններով էլ սահմանափակվում էր: Այլ որակներով Միտրոֆանովն օժտված չէր: Նա մաքուր ճանաչման հանճար էր ծնվել:

Առաջին իսկ կուրսային աշխատանքն անավարտ մնաց: Ավելին՝ գրեց ընդամենը առաջին դարձվածքը: Ավելի ճիշտ՝ դարձվածքի սկիզբը: Ահա . «Ինչպես մեզ հայտնի է…»: Սրանով էլ հանճարեղ մտահղացումը սպառվեց:

Միտրոֆանովը ֆանտաստիկ ծույլ էր, եթե կարելի է ծույլ համարել տասը հազար գիրք կարդացած մարդուն:

Միտրոֆանովը չէր լվացվում, չէր սափրվում, չէր մասնակցում լենինյան շաբաթօրյակներին: Չէր վերադարձնում պարտքերն ու կոշկաթելերը չէր կապում: Ծուլանում էր կեպի դնել: Պարզապես գցում էր գլխին:

Բերքահավաքին կոլխոզ չգնաց: Բռնեց ու չգնաց . առանց հարգելի պատճառի:

Միտրոֆանովին հեռացրին համալսարանից: Ընկերները փորձեցին աշխատանքի տեղավորել: Որոշ ժամանակ ակադեմիկով Ֆիրսովի անձնական քարտուղարն էր: Սկզբում ամեն ինչ հրաշալի էր: Ժամերով նստում էր Գիտությունների ակադեմիայի գրադարանում: Ֆիրսովի համար անհրաժեշտ նյութեր էր ընտրում: Հաճույքով տրամադրում էր մտապահած տեղեկությունները: Տարեց գիտնականը կենդանություն առավ: Վոլոդյային առաջարկեց համատեղ մշակել անկյունագծային գիդատոպիրոմորֆիզմի տեսությունը: (Կամ դրա նման մի բան): Ակադեմիկոսն ասաց .

Դուք եք գրի առնելու: Ես կարճատես եմ:

Հաջորդ օրը Միտրոֆանովը չքացավ: Ծուլանում էր գրել:

Մի քանի ամիս պարապ էր: Եվս երեք հարյուր գիրք կարդաց: Երկու լեզու սովորեց՝ ռումիներեն ու հինդի:

Ճաշում էր ընկերների մոտ՝ վճարելով տպավորիչ ու ծավալուն դասախոսություններով: Նրան մաշված հագուստ էին նվիրում…

Հետո Միտրոֆանովին փորձեցին տեղավորել Լենֆիլմում: Ավելին՝ հատուկ նոր հաստիքային միավոր հաստատեցին՝ «Խորհրդատու բոլոր հարցերով»:

Դա բացառիկ հաջողություն էր: Միտրոֆանովը գիտեր բոլոր դարաշրջանների տարազներն ու սովորույթները: Նախապատմական իրադարձությունների ամենափոքրիկ մանրամասները: Երկրորդական պետական գործիչների տարիմաստ արտահայտությունները: Գիտեր՝ քանի կոճակ կար Թալեյրանի կամզոլին: Հիշում էր Լոմոնոսովի կնոջ անունը…

Միտրոֆանովը չկարողացավ լրացնել անձնական թերթիկը: Նույնիսկ այն բաժինները, որտեղ ասվում էր . «Անհրաժեշտն ընգծել»: Ալարում էր…

Նրան պահակության տեղավորեցին կինոթատրոնում: Գիշերային աշխատանք . կուզես՝ քնի, կուզես՝ կարդա, կուզես՝ մտածի: Միտրոֆանովից ընդամենը մի բան էր պահանջվում . ժամը տասներկուսից հետո ինչ-որ անջատիչ պիտի չխկացներ: Միտրոֆանովը մոռանում էր անջատել: Կամ ծուլանում էր: Գործից ազատեցին…

Հետագայում ցավով տեղեկացանք, որ Միտրոֆանովը պարզապես ծույլ չէ: Պարզվեց, որ հազվագյուտ կլինիկական հիվանդություն ունի՝ աբուլիա: Այսինքն կատարյալ կամազրկություն:

Նա բուսական աշխարհի երեւույթ էր: Քմահաճ ու վառվռուն ծաղիկ: Քրիզանթեմը չի կարող խնամել ու ջրել ինքն իրեն…

Վերջապես Միտրոֆանովը լսեց Պուշկինյան արգելոցի մասին: Եկավ, նայեց: Ու պարզվեց, որ դա միակ հաստատությունն է, որտեղ կարող է օգտակար լինել:

Ի՞նչ է պահանջվում գբոսավարից: Վառ ու տպավորիչ պատում: Ուրիշ ոչինչ:

Միտրոֆանովը պատմել գիտեր: Նրա էքսկուրսիաները հագեցած էին անսպասելի զուգահեռներով, շլացուցիչ վարկածներով, բացառիկ արխիվային տեղեկություններով ու վեցլեզվյա մեջբերումներով:

Նրա էքսկուրսիաները կրկնակի երկար էին տեւում: Երբեմն տուրիստները ուշաթափվում էին լարվածությունից:

Իհարկե, նաեւ բարդություններ կային: Միտրոֆանովը ծուլանում էր բարձրանալ Սավկինի բլուրը: Ջբոսաշրջիկները մագլցում էին, իսկ Միտրոֆանովը ստորոտում կանգնած՝ գոռում էր:

Ինչպես եւ շատ տարիներ առաջ, այս մեծ, կանաչ բլուրը վեր է խոյանում Սորոտի վրա: Նրա ձեւերի ապշեցուցիչ համաչափությունը խոսում է արհեստական ծագման մասին: Ինչ վերաբերում է անվան ծագումնաբանությանը՝ «Սորոտ», ապա այն բավականին ուշագրավ է: Չնայած եւ՝ ոչ այնքան պարկեշտ…

Մի դեպք եղավ, երբ գբոսաշրջիկները, մաշկալաթե թիկնոցը փռելով, Միտրոֆանովին պառկեցրել վրան ու քաշել֊հանել էին սարը: Իսկ նա գոհունակ ժպտում ու բարբառում էր .

Ավանդությունն ասում է, որ այստեղ է եղել Վորոնիչի վանքերից մեկը…

Արգելոցում նրան գնահատում էին…

Պակաս վառ անհատականություն չէր Ստասիկ Պոտոցկին: Ծնվել է Չեբոկսարի քաղաքում: Մինչեւ տասնվեց տարեկանը ոչնչով աչքի չի ընկել: Հոկեյ էր խաղում՝ առանց լուրջ հարցերի մասին մտածելու: Վերջապես պատանի մարզիկների պատվիրակության կազմում հայտնվեց Լենինգրադում:

Առաջին իսկ օրը նրան կուսությունից զրկեց «Սոկոլ» հյուրանոցի հարկի հերթապահուհին: Ստասիկի բախտը բերեց: Տարիքոտ ու նրբանկատ կին էր: Սկսնակին «Ալաբաշլի» գինի հյուրասիրեց: Արտասվաթաց, հարբած, սիրահարված տղային շշնջում էր .

Տես, է՛, պստիկ է, բայց ճխտիկ է…

Պոտոցկին արագ հասկացավ, որ աշխարհում երկու բան կա, հանուն ինչի արժե ապրել: Կինն ու գինին: Մնացածն արժանի չէ ուշադրության: Բայց կինն ու գինին փող արժեն: Հետեւաբար, պիտի վաստակել կարողանաս: Ցանկալի է՝ առանց հատուկ ջանքի: Ու որ լավ վճարեն: Ու որ բանտ չընկնես…

Նա որոշեց վիպասան դառնալ: Ժամանակակից տասներկու գիրք կարդաց: Համոզվեց, որ դրանից վատ չի գրի: Մոմլաթակազմ տետրակ առավ, ինքնահոս գրիչ ու հավելյալ միջուկ:

Առաջին իսկ ստեղծագործությունը հրապարակվեց «Յունոստում»: Պատմվածքը կոչվում էր «Շուրկա Չեմոդանովի հաղթանակը»: Պատանի հոկեյիստ Չեմոդանովը սկսում է իրեն երեւակայել ու թողնում է ուսումը: Հետո խելքի է գալիս: Սկսում է հրաշալի սովորել ու ավելի լավ խաղալ: Ստեղծագործությունն այսպես էր ավարտվում .

«Գլխավորը մարդ լինելն է . Շո՛ւրկա, ասաց Լուկյանիշն ու հեռացավ: Շուրկան երկա՛ր-երկա՛ր նայում էր նրա հետեւից…»:

Պատմվածքը զարմանալիորեն շարքային էր: Նրա տասնյակ ու հարյուրավոր երկվորյակները զարդարում էին երիտասարդական ամսագրի էջերը: Պոտոցկու հանդեպ զիջողամիտ էին: Ըստ երեւույթին, որպես գավառական հեղինակ, զեղչ էր վաստակել:

Մեկ տարվա ընթացքում նրան հաջողվեց յոթ պատմվածք ու մի վիպակ տպել: Տափակ գործեր էին, գաղափարապես լիարժեք, աղքատիկ: Բոլորի մեջ ինչ-որ ծանոթ բան էր լսվում: Գրաքննությունից նրանց պաշտպանում էր գրական երկրորդայնության գրահը: Մեջբերումների պես համոզիչ էին հնչում: Այդ

գործերում ամենից արտահայտիչը ոճական սխալներն ու վրիպակներն էին…

«Հոկտեմբերին լիացավ Միշուտկայի տասներեք տարին…» («Միշուտկայի վիշտը» պատմվածքը):

«Հողը թեթեւ չի լինի նրա աճյունին, իր խոսքն ավարտեց Օդինցովը…» («Ծուխը ելնում է երկինք» պատմվածքը):

«Փայտ մի խրեք իմ անիվների մեջ, սպառնալից ասաց Լեպկոն…» («Ճայերը թռչում են դեպի հորիզոնը» պատմվածքը):

Հետագայում Պոտոցկին ինձ ասում էր .

«Ես գրող եմ, դրա մերը, ոնց որ Չեխովը: Չեխովը բացարձակ ճիշտ էր: Ինչի մասին ասես՝ կարելի է պատմվածք գրել: Լիքը սյուժե կա: Վերցնենք ուզածդ մասնագիտություն: Օրինակ, բժիշկը: Խնդրեմ: Վիրաբույժը, դրա մերը, վիրահատություն է անում: Ու տեսնում է, որ հիվանդը իր հակառակորդն է: Ում հետ կինը դավաճանել էր իրեն: Բժշկի առաջ, բարոյական, դրա մերը, դիլեմա է: Փրկել մարդուն կամ կտրել դրա… Չէ, էդ չափից դուրս է, ծայրահեղություն… Մի խոսքով, վիրաբույժը տատանվում է: Հետո առնում է նշտարն ու հրաշք գործում: Վերջը, էսպես է . «Բուժքույրը երկար-երկար նայում էր նրա հետեւից…»: Կամ, օրինակ, ծովի մասին, ասում էր Պոտոցկին, հեչի պես… Նավաստին, դրա մերը, գնում է թոշակի: Հեռանում է հարազատ նավից: Նավի վրա են մնում ընկերները, անցյալը, ջահելությունը: Մոայլ քայլում է Ճոնտանկայի առափով: Ու տեսնում է, մի տղա խեղդվում է: Նավաստին առանց տատանվելու նետվում է սառցասառը հորձանուտը: Կյանքը վտանգելով՝ հանում է տղային: Վերջը էսպես է . «Ընդմիշտ հիշեց Վիտկան նրա ձեռքը: Լայնոսկր, կոշտուկապատ ձեռքը՝ դաստակին՝ կապույտ խարիսխ…»: Այսինքն, նավաստին միշտ նավաստի է մնում, նույնիսկ եթե, դրա մերը, թոշակի է…»:

Պոտոցկին օրական մի պատմվածք էր հորինում: Տվեց նրա գիրքը: Կոչվում էր «Դժվար ճամփաների երջանկությունը»: Բարյացակամ գրախոսեցին՝ մեղմ ակնարկելով հեղինակի գավառական ծագումը:

Ստասիկը որոշեց թողնել Չեբոկսարին: Ուզում էր բացել թեւերը: Տեղափոխվեց Լենինգրադ: Սիրեց «Եվրոպա» ռեստորանն ու երկու մանեկենուհիների:

Լենինգրադում նրա ստեղծագործություններին սառը վերաբերվեցին: Կարծրատիպերն այստեղ բարձր հարգի էին: Կատարյալ ապաշնորհությունը չէր վարձատրվում: Տաղանդը տագնապ էր հարուցում: Հանճարը սարսափելի էր: Ամենահեռանկարայինը «ակնհայտ գրական ունակություններն» էին: Պոտոցկին ակնհայտ ունակություններ չուներ: Ինչ-որ բան էր առկայծում նրա ստեղծագործություններում, սահում ստվերի պես, թրթռում: Ինչ-որ պատահական արտահայտություններ, առանձին դարձվածքներ… «Սխտորի սադափե գլխիկը…», «Ուղեկցորդուհու պարաֆինե ոտքերը…»: Բայց ակնհայտ ունակություններ չկային:

Նրան սկսեցին չտպել: Ինչ ներվում էր գավառացի նորելուկին, մայրաքաղաքային գրողի պարագայում զայրացնում էր: Ստասիկը սկսեց խմել եւ ոչ թե «Եվրոպայում», այլ՝ նկուղներում, նկարիչների մոտ: Եվ ոչ թե մանեկենուհիների, այլ՝ ծանոթ հերթապահուհու հետ: (Հիմա նա միրգ էր ծախում փողոցում…)

Այսպես չորս տարի հարբեցողությամբ զբաղվեց: Մի տարի նստեց շրջմոլիկության համար: Հարկի հերթափահուհին (նույն ինքը՝ առեւտրի աշխատողը) լքեց: Ծեծե՞լ էր նրան, թե՞ կողոպտել…

Հագուստը քրջոտեց: Ընկերներն արդեն փող չէին տալիս ու դեն գցելու շալվարներ չէին նվիրում: Միլիցիան նորից բանտով էր սպառնում անձնագրային ռեժիմի խախտման համար: Ինչ-որ մեկը հուշեց մեկնել արգելոց: Ստասիկը ոգի առավ: Պատրաստվեց: Սկսեց էքսկուրսիաներ վարել: Ընդ որում, վատ չէր վարում: Հաղթաթուղթը մտերմավորությունն էր .

«Պուշկինի անձնական ողբերգությունը մինչ օրս էլ արձագանքում է մեր մեջ հոգու տառապագին ցավով…»:

Իր մենախոսությունները Պոտոցկին զարդարում էր ֆանտաստիկ մանրամասներով: Դերերով խաղարկում էր մենամարտի տեսարանը: Մի

անգամ նույնիսկ ընկավ խոտերին: Էքսկուրսիան ավարտում էր խորհրդավոր բնազանցական մտարկումով .

«Տեւական ու տառապալից հիվանդությունից հետո վերջապես Ռուսաստանի մեծ քաղաքացին վախճանվեց: Իսկ Դանտեսը դեռ ողջ է, ընկերնե՛ր…»:

Երբեմն սկսում էր խմել, թողնում աշխատանքը: Փող էր խնդրում միկիտանի սանդղամուտին: Թփերի տակից դատարկ շշեր էր հավաքում: Քնում էր Ալեքսեյ Նիկոլայեւիչ Վուլֆի ճաքած տապանաքարին:

Միլիցիայի կապիտան Շատկոն նրան հանդիպելիս հանդիմանանքով ասում էր .

«Պոտո՛ցկի, դուք ձեր կերպարով խաթարում եք այս վայրերի ներդաշնակությունը…»:

Հետո Պոտոցկին մի նոր բան մոգոնեց: Շրջում էր վանքում: Շիրիմի մոտ դարանակալում զբոսաշրջիկների հերթական խմբին: Սպասում էր էքսկուրսիայի ավարտին: Կանչում էր ավագին ու շշուկով հարցնում .

«Անտր նու: Մեր մեջ մնա: Մարդը երեսուն կոպեկ հավաքեք՝ ցույց տամ Պուշկինի իսկական գերեզմանը, որ բոլշեւիկները թաքցնում են ժողովրդից»:

Հետո խումբը տանում էր անտառ եւ էքսկուրսանտներին ներկայացնում մի անշուք թումբ: Երբեմն որեւէ տառակեր տուրիստ հարցնում էր .

Իսկ ինչո՞ւ են թաքցնում իսկական գերեզմանը:

Ինչո՞ւ, չարախինդ քմծիծաղում էր Պոտոցկին: Ձեզ հետաքրքրում է՝ ինչո՞ւ: Ընկերնե՛ր, քաղաքացուն հետաքրքրում է, թե ինչու…

Հա՛, հասկացա՛, հասկացա՛, քրթմնջում էր տուրիստը…

Գալուս նախօրեին Ստասիկը տանջահար էր մեկշաբաթյա խումհարից: Մի ռուբլի խնդրեց ու դարչնագույն սանդալներս: Հետո մի դրամատիկ պատմություն արեց .

Ծերո՛ւկ, քիչ էր մնում հարստանայի: Մի բառացիկ ֆինանսական խաղ էի հորինել: Լսի՛, գաղափարն էս է: Ծանոթանում եմ որեւէ հարիֆի հետ: Մեքենա ունի, փող, դրա մերը, եւ այլն: Վերցնում ենք մեկին, ծտերից, էլի՛, ու գնում բնության գիրկը: Էնտեղ երկուսով գրանցվում ենք…

Չհասկացա:

Դրան էն բանից, էլի՛, հերթով… Առավոտը վազում եմ մոտը . «Բիձո՛ւկ, իմը ծերից կաթում է»: Նա խուճապի մեջ է: Ու էդ ժամանակ ասում եմ .

«Կարո՞ղ է, դրա մերը, օգնես: Ընդամենը քսանհինգանոց է նստելու»: Հարիֆը ուրախությունից վեր-վեր է թռնում: Վերցնում եմ ներարկիչը, ծորակից մաքուր ջուր լցնում: Մի-մի սրսկում՝ իմ ու իրա քամակին: Հարիֆը ուրախ-ուրախ տալիս է քսանհինգանոցը: Ու բաժանվում ենք որպես բարեկամներ: Ծիտիկը յոթռուբլանոց զուգազուլպա է ստանում: Տասնութ ռուբլի մաքուր եկամուտ: Ամեն ինչ հանճարեղ էր մտածված: «Կեղծ վրիպակ» գործողությունը… Բայց արի ու տես, չստացվեց, դրա՛ մերը…

Այսի՞նքն:

Սկզբում ամեն ինչ լավ էր: Հարիֆն էն ո՛նց սիրեց ինձ: Կոնյակ առանք, բուտերբրոդներ: Շլդո Միլկային կանչեցի, «Վիտյազից»… Գնացինք բնության գիրկը, դրա մերը: Խմեցինք, գրանցվեցինք: Եվ ի՞նչ: Հարիֆն ինքն է առավոտ շուտ վազում մոտս: «Բիձո՛ւկ, գոռում է, կաթում է ծերից…»: Հետո նստում է, մեքենան ու հայդա: Ես վազում եմ Ֆիմայի մոտ, պոլիկլինիկա: Թե՝ էսպես ու էսպես: Ֆիման ասում է .

«Քսանհինգ ռուբլի…»: Վա՛յ, մերիկ: Որտեղի՞ց: Ամբողջ Պսկովշչինան ոտի տակ տվի, մի կերպ քերեցի: Տասնմեկ օր չէի խմում… Հետո, դրա մերը, պասը լուծեցի… Դրա հետ ո՞նց ես:

Բնության գրկի՞:

Պորտվեյնի:

Յատուկ Պոէմ

Ձեռքս թափ տվի: Իմը ոնց է, հերիք է սկսեմ: Կանգնել չկա: Առանց արգելակների բեռնատար…

Ստասիկը գցեց-բռնեց մետաղյա ռուբլանոցն ու գնաց…

Վաղը ձեզ են լսելու, ասաց Գալինան:

Արդե՞ն:

Իմ կարծիքով՝ պատրաստ եք: Ինչո՞ւ հետաձգենք:

Սկզբում նյարդայնացա՝ Վիկտորիա Ալբերտովնային տուրիստների մեջ տեսնելով: Վիկան ժպտում էր՝ բարեկամաբա՞ր, թե՞ հեգնանքով:

Կամաց-կամաց համարձակություն առա: Պահանջկոտ խումբ էր: ԴՕՍԱԱՖ-ի ակտիվիստներ, Տորժոկից: Մի գլուխ հարցեր էին տալիս:

Սա, ասում եմ, Կիպրենսկու հեղինակած նշանավոր դիմանկարն է… Դելվիգն է պատվիրել… Վսեմ մեկնաբանություն… Որոշակի ռոմանտիկ երանգներ… «Տեսնում եմ ինձ՝ ինչպես հայելու մեջ…»: Պուշկինը գնել է բարոնի այրուց…

Ե՞րբ: Ո՞ր թվին:

Կարծում եմ՝ երեսուն:

Քանիսո՞վ:

Ի՞նչ տարբերություն, չդիմացա ես:

Վիկան, շուրթերը անձայն շարժելով, ինչ-որ բան էր հուշում:

Անցանք առանձնասենյակ: Ներկայացնում եմ Բայրոնի դիմանկարը, ձեռնափայտը, գրապահարանը… Անցնում եմ ստեղծագործությանը… «Արդյունավետ շրջան… Հոդվածներ… Ամսագրի նախագիծը, «Գողունովը», «Գնչուները», գրադարանը, «Կմեռնեմ շուտով, կանցնեմ անհետ, բայց իմ ստվերը սիրելով…»: Եվ այսպես շարունակ:

Հանկարծ լսում եմ .

Ատրճանակներն իսկակա՞ն են:

Իսկական մենամարտային ատրճանակներ են, Լեպաժի սիստեմի:

Նույն ձայնը .

Լեպաժի՞: Կարծում էի՝ Պուշկինինն են:

Բացատրում եմ:

Այդ դարաշրջանի ատրճանակներ են: Նշանավոր զինագործ Լեպաժի արտադրության: Պուշկինը գիտեր ու սիրում էր լավ զենքը: Այսպիսի ատրճանակներ ուներ…

Իսկ տրամաչա՞փը:

Տրամաչափը ի՞նչ:

Ինձ տրամաչափն է հետաքրքրում:

Հարմար տրամաչափ է, ասում եմ:

Շշմելու բան է, անսպասելի խաղաղվեց տուրիստը:

Քանի դեռ իմ խումբը նայում էր դայակի տունը, Վիկտորիա Ալբերտովնան շշնջաց .

Լավ եք շարադրում, անկաշկանդ… Մի տեսակ՝ ձեր վերաբերմունքն ունեք: Բայց երբեմն… Ուղղակի սարսափած եմ… Դուք Պուշկինին խելագար կապիկ կոչեցիք…

Այնքան էլ այդպես չէր:

Ընդամենը խնդրում եմ՝ ավելի զուսպ եղեք:

Յատուկ Պոէմ

Կաշխատեմ:

Իսկ ընդհանուր առմամբ՝ վատ չէր…

Սկսեցի կանոնավոր էքսկուրսիաներ վարել: Երբեմն մի հերթափոխին՝ երկուսը: Ակնհայտորեն ինձնից գոհ էին: Եթե մշակույթի գործիչներ, ուսուցիչներ, մտավորականներ էին գալիս, հետները ես էի աշխատում: Իմ էքսկուրսիաներն ինչ-որ բանով առանձնանում էին: Օրինակ՝ «շարադրման ազատ ոճով», ինչպես նշում էր Տրիգորսկոյեի պահապանը: Այստեղ, անշուշտ, զգալի նշանակություն ուներ դերասանություն անելս: Չնայած հինգ օրից արդեն էքսկուրսիայի տեքստը լրիվ անգիր գիտեի, ճարպկորեն հուզավառ իմպրովիզացիա էի նմանակում: Արհեստական կմկմում էի՝ ասես ձեւակերպում փնտրելով, սխալվում էի, ձեռքերս էի թափահարում՝ մանրակրկիտ մշակած էքսպրոմտներս զարդարելով Գուկովսկուց ու Շչեգլովից մեջբերումներով: Ինչքան լավ էի ճանաչում Պուշկինին, այնքան քիչ էի ուզում նրա մասին դատողություններ անել: Այն էլ այդպիսի խայտառակ մակարդակի: Մեքենայաբար կատարում էի դերս՝ դրա համար ոչ վատ վարձատրություն ստանալով: (Լրիվ էքսկուրսիան մոտ ութ ռուբլի արժեր):

Տեղական գրադարանում Պուշկինի մասին մի տասնյակ եզակի գիրք գտա: Բացի այդ, վերընթերցեցի նրա արձակն ու հոդվածները: Ամենից ավելի ինձ հետաքրքրում էր Պուշկինի օլիմպիական անխռովությունը: Ցանկացած տեսակետ ընդունելու եւ արտահայտելու պատրաստակամությունը: Մշտական ձգտումը գերագույն անաչառության: Լուսնի պես, որ լուսավորում է ե՛ւ գիշատչի, ե՛ւ զոհի ճանապարհը:

Ո՛չ միապետական, ո՛չ դավադիր, ո՛չ քրիստոնյա . նա ընդամենը բանաստեղծ էր, հանճար եւ համակրում էր կյանքի շարժմանն ընդհանրապես:

Նրա գրականությունը բարձր է բարոյականությունից: Հաղթում է բարոյականության ու նույնիսկ փոխարինում նրան: Նրա գրականությունը աղոթքի, բնության պես է… Ասենք, ես գրականագետ չեմ…

Աշխատանքս սկսվում էր առավոտվա իննին: Այցելուներին սպասելով՝ հավաքվում էինք բյուրոյում: Խոսակցությունները Պուշկինի ու գբոսաշրջիկների մասին էին: Ավելի հաճախ՝ գբոսաշրջիկների: Նրանց աղաղակող անգրագիտության:

«Պատկերացնո՞ւմ եք, հարցնում է՝ ո՞վ է Բորիս Գոդունովը…»

Անձամբ ես նման իրավիճակներում չէի բորբոքվում: Ավելի ճիշտ՝ խեղդում էի բորբոքումս: Մարդիկ գալիս են հանգստանալու: Արիկոմը էժան ուղեգրեր է փաթաթել վզներին: Պոեզիայի հանդեպ, ընդհանուր առմամբ, անտարբեր են: Պուշկինը նրանց համար ընդամենը մշակույթի խորհրդանիշ է: Զգացողությունն է կարեւոր . ես եղել եմ այստեղ: Անհրաժեշտ է նշում անել գիտակցության մեջ: Ստորագրել հոգեւորության գրքում…

Իմ պարտականությունը նրանց ուրախություն պատճառելն է՝ առանց հոգնեցնելու: Ստանալով յոթ ու վաթսուն եւ հուզիչ մակագրություն՝ կարծիքների գրքում . «Ես տեսա կենդանի Պուշկինին՝ այսինչ զբոսավարի ու նրա համեստ գիտելիքների շնորհիվ…»:

Օրերս միանման էին: Էքսկուրսիաներն ավարտվում էին երկուսին: Ճաշում էի «Ծովախորշում» ու գնում տուն: Մի քանի անգամ Միտրոֆանովն ու Պոտոցկին կանչեցին խմելու: Չգնացի: Մեծ ջանք չէր պահանջվում դրա համար: Առաջին բաժակից հեշտ եմ հրաժարվում: Բայց, այ, չեմ կարողանում կանգ առնել: Շարժիչը լավն է, բայց արգելակները փորձանքի են բերում…

Կնոջս ու աղջկաս չէի գրում: Իմաստ չուներ: Մտածում էի . համբերենք՝ կերեւա…

Կարճ ասած, կյանքը մի փոքր կայունացել էր: Աշխատում էի քիչ մտածել կողմնակի բաների մասին: Դժբախտություններս տեսադաշտից դուրս էին: Ինչ-որ տեղ թիկունքում: Քանի հետ չես նայել՝ հանգիստ ես: Կարելի է հետ չնայել…

Ձեռի հետ կարդացի Լիխոնոսովին: Լավ գրող է, անշուշտ: Տաղանդավոր, վառ, ճկուն: Կենդանի խոսքը հրաշալի է վերարտադրում: (Տոլստո՛յը լսեր այսպիսի հաճոյախոսություն): Բայցեւայնպես՝ հիմնականում անհույս, վհատ, կպչուն զգացում: Ճապաղ ու ձանձրալի հանգերգ . «Ո՞ւր ես, Ռո՛ւսիա: Ո՞ւր ես չքացել: Ո՞ւր են խաղիկները, նախշանկար սրբիչները, գլխազարդերը: Աղուհա՞ցն ուր է, կտրիճությունը, թափը: Ո՞ւր են ինքնաեռները, սրբապատկերները, ճգնավորները, կրոնախեւերը: Ո՞ւր են ստեղեստը, կարպը, մեղրը, հատիկավոր խավիարը: Ո՞ւր են սովորական ձիերը, գրո՛ղը տանի: Ո՞ւր է ողջախոհ ամոթխածությունը զգացումների…»:

Գլուխ են ջարդում .

«Որտե՞ղ ես, Ռո՛ւսիա: Ո՞ւր ես չքացել: Ո՞վ այլանդակեց քեզ…»:

Ո՞վ, ո՞վ… Պարզ չի՝ ով…

Ու գլուխ ջարդելու կարիք էլ չկա…

Միխալ Իվանիչի հետ հարաբերությունները պարզ ու գործնական էին: Սկզբում հաճախ էր մտնում իմ սենյակ: Գրպանից հանում էր շշերը: Ես հրաժարվում էի: Չենց շշից էլ խմում էր՝ բազմաբառ քրթմնջոցով: Նրա ընդարձակ մենախոսությունների իմաստը դժվարությամբ էի որսում:

Եվ ընդհանրապես, Միշայի խոսքը ուշագրավ էր կառուցված: Հոդաբաշխ ու շեշտված արտաբերում էր միայն գոյականներն ու բայերը: Գերազանցապես՝ անպարկեշտ կապակցություններում: Իսկ երկրորդական անդամները Միխալ Իվանիչը կամայական էր օգտագործում: Որը պատահեր: Չեմ խոսում արդեն նախդիրների, մասնիկների ու ձայնարկությունների մասին: Նրա խոսքը նման էր դասական երաժշտությանը, աբստրակտ գեղանկարչությանը կամ կարմրակատարիկի երգին: Հույզերն ակնհայտորեն իշխում էին իմաստի վրա: Ենթադրենք ասում եմ .

Մի՛շա, ճիշտ կլինի միառժամանակ թողես խմելը:

Ի պատասխան լսվում էր .

Էդ պիդըոը աստվագիտի ուր… Հինգնոցը լուսով առ ու թըռ… Ավանսը՝ դիպոնենտ… Ո՞ւմ հոր խերին… Թողեմ՝ օգո՞ւտը… Հոգիս առնի…

Միշայի ելույթները ռեմիզովյան դպրոցի հնչահանգությունն էին հիշեցնում:

Շատախոս կանանց չաչանակ էր ասում: Անշնորհք տանտիրուհիներին՝ լափառոշ: Անհավատարիմ կանանց՝ բեռնանավ: Գարեջրին ու օղուն՝ դանդալոշ, թույն ու կերոսին: Երիտասարդ սերնդին՝ վերգիր…

«Տուրբազայում էդ վերգիրը աստվագիտի այլանդա…»: Այն իմաստով, որ ջահելությունը, անչափահաս ավազակները չարություն են անում ու Աստված գիտի՝ ինչ այլանդակություններով են զբաղված…

Մեր հարաբերությունները հստակ էին: Միշան ինձ համար գոքանչից սոխ, թթվասեր, սունկ ու կարտոֆիլ էր բերում: Փողից վրդովմունքով հրաժարվում էր: Փոխարենը՝ ամեն առավոտ խմիչքի համար մի ռուբլի էի տալիս: Ու հետ էի պահում կնոջը՝ Լիզային գնդակահարելու փորձերից: Երբեմն՝ վտանգելով կյանքս:

Ստացվում էր՝ քվիտ էինք:

Ինչ մարդ էր՝ այդպես էլ չհասկացա: Արտաքուստ՝ անհեթեթ, բարի, անճարակ: Մի օր արոսենուց երկու կատու կախեց: Օղակները պատրաստեց կարթաթելից:

Լցվել են, ասում է, շուխուռչիները, շատանում են ճագարի նման…

Մի անգամ պատահմամբ դուռը ներսից սողնակով փակել էի: Մինչեւ լույս նստեց սանդղամուտին . չէր ուզել արթնացնի…

Անհեթեթ էր նրա թե՛ բարությունը, թե՛ չարությունը: Ղեկավարությանը երես առ երես հայհոյում էր ամենավերջին խոսքերով: Իսկ Ֆրիդրիխ Էնգելսի նկարի մոտով անցնելիս հանում էր գլխարկը: Շարունակ անիծում էր Ռոդեզիայի դիկտատոր Յան Սմիթին: Բայց հարգում ու սիրում էր միկիտանի բուֆետապանուհուն, որը նրան միշտ հաշվի մեջ խաբում էր .

«Առանց դրա չի լինի, կարգը կարգ է:»

Նրա ամենասարսափելի անեծքն այսպես էր հնչում .

«Կապիտալիստների համա՛ր է բանում»:

Յատուկ Դոէմ